

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

БАСАРАБ ВОЛОДИМИР ІЛЛІЧ

УДК 94(477)+ 342: 271.5 Шептицький

**ДЕРЖАВОТВОРЧА КОНЦЕПЦІЯ ТА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНІ
ІДЕЇ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО**

07.00.01 – Історія України

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Ужгород – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі політології і державного управління ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
ВЕГЕШ МИКОЛА МИКОЛАЙОВИЧ,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
в.о. завідувача кафедри політології
і державного управління.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
МАРЧУК ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»,
завідувач кафедри політичних інститутів та
процесів.

кандидат історичних наук, доцент
**КОНЦУР-КАРАБІНОВИЧ НАТАЛІЯ
МИКОЛАЇВНА,**
Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу,
доцент кафедри суспільних наук.

Захист відбудеться 13 грудня 2019 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради (Д.61.051.04) у ДВНЗ «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, пл. Народна 3, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (88000, м. Ужгород, вул. Університетська, 14).

Автореферат розісланий “ ____ ” листопада 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат історичних наук, доцент

О.І. Свеженцева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сьогодні нового звучання й великої значущості набувають ідеї національного державотворення, відродження культурно-історичних цінностей, української ментальності. Саме завдяки переосмисленню історії України було сформоване громадянське суспільство, здатне протистояти диктатурі та імперським зазіханням політиків та партій, і свідченням цього є недавні та сучасні політичні події (Революція гідності та боротьба України з російськими окупантами на Донбасі). У цьому ракурсі заслуговує на увагу постать митрополита Андрея Шептицького як державного діяча, який надзвичайно багато зробив для пробудження національної свідомості співвітчизників, піднесення їх патріотичного духу та відродження нашої культури й державності.

Чимало міркувань митрополита Галицького перегукуються із реаліями сучасної України, торкаються проблем державотворення, єдності українського народу на рівні духовному, суспільному, політичному. Митрополит Андрей у численних промовах наголошував на необхідності побудови нової України на засадах християнської моралі та патріотизму. Упродовж усього життя він прагнув утвердження України як самостійної держави серед інших країн Європи. В умовах Австро-Угорщини, під час панування Польщі, СРСР й Німеччини над західноукраїнськими землями митрополит Галицький проявив себе як мудрий державний діяч, мужньо відстоюючи інтереси своїх співвітчизників на різних державно-політичних рівнях. Висновки А. Шептицького неупереджені, він, відкинувши будь-які сумніви і страх, сміливо апелює до М. Хрущова, А. Гітлера, Папи Пія XII, кардинала Є. Тіссерана, архієпископа Б. Твардовського.

У пастирських посланнях та листах митрополита Галицького є багато слушних міркувань про можливість реформування державного та суспільного устрою в Україні, які дуже актуально звучать і в наш час. Трактують А. Шептицьким сутності ідеологій тогочасних політичних партій (соціалістичної, комуністичної, націонал-соціалістської та інших) є цілком об'єктивним, виваженим, докладно аргументованим конкретними історичними фактами.

А. Шептицький добре розумів суть сепаратистських гасел і тактик різних держав, котрі привласнювали собі українські території, знущалися над нашими національними ідеалами та нівелювали політичні права, свободу слова та совісті. Викривальним змістом наповнені пастирські послання митрополита Андрея, в них з'ясовуються справжні історичні обставини й наслідки завоювання українських земель та ставлення окупантів до населення.

Маловідомі широкому загалу історичні факти, описані в листах та посланнях А. Шептицького, мають велику цінність для формування національної свідомості українців ХХІ століття, можуть застерегти нинішніх політиків від повторення помилок української політичної еліти першої половини ХХ століття.

Водночас актуальність дисертаційного дослідження зумовлена потребою глибшого аналізу державницьких ідей А. Шептицького з урахуванням суспільно-політичних реалій сучасної України та стратегій зовнішньополітичного розвитку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах і відповідно до комплексної наукової теми «Політичні, державно-управлінські й регіональні процеси в країнах Центральної та Східної Європи» (номер державної реєстрації № 0115U011922), яку виконувала кафедра політології і державного управління факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет» у 2015 – 2018 рр. Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради ДВНЗ «УжНУ» (протокол № 11 від 29 жовтня 2015 р.). Тема дисертації уточнена на засіданні вченої ради ДВНЗ «УжНУ» (протокол № 6 від 30 травня 2019 р.)

Метою роботи є аналіз державотворчої концепції та національно-патріотичних поглядів А. Шептицького крізь призму його критичного ставлення до комунізму, соціалізму, «пацифікації» та нацизму, а також вивчення міркувань митрополита Галицького про необхідність реформування органів державної влади, війська, церкви, закладів освіти задля побудови сильної незалежної України.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- детально проаналізувати пастирські послання А. Шептицького, в яких осмислюються проблеми державотворення та ідеологічна спрямованість політичних партій, рухів і засуджується імперська політика країн-завойовниць українських земель;

- розглянути листи митрополита Галицького до державних діячів та священнослужителів, а також відповіді на них респондентів задля увиразнення державницького світогляду А. Шептицького;

- проаналізувати екуменічні ідеї А. Шептицького як чинник національно-духовного відродження України;

- аргументовано висвітлити критичну позицію митрополита Галицького стосовно комуністичного режиму в Україні та Європі;

- з'ясувати церковно-політичні погляди А. Шептицького стосовно польської шовіністичної політики;

- простежити еволюцію державницьких ідей А. Шептицького в період Другої світової війни, акцентувавши на засудженні митрополитом Галицьким політичного режиму А. Гітлера.

Об'єктом дослідження є пастирські послання, меморандуми, декрети та листи митрополита А. Шептицького, які відображають його державницько-ідеологічну та громадянську позиції.

Предметом дослідження є державотворча концепція та національно-патріотичні ідеї А. Шептицького.

Хронологічні межі дисертаційного дослідження охоплюють період 1899–1944 рр. Нижня межа – це початок політично-релігійної діяльності А. Шептицького як Станиславівського єпископа. Верхню межу становить закінчення церковної, громадсько-політичної та національно-патріотичної

діяльності у зв'язку зі смертю митрополита Андрея.

Географічні межі дисертаційної роботи охоплюють територію України (більшою мірою – Галичини), у контексті європейської історії першої половини ХХ ст.

Методологічну основу дослідження склали принципи історизму, об'єктивності та системності. Дисертаційна робота базується на загальнонаукових методах аналізу та синтезу, системного аналізу, порівняльно-історичного, компаративістського, комплексного методів, використана також національно-екзистенційна методологія та метод верифікації.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що дисертантом відібрано й комплексно та багатоаспектно проаналізовано саме ті пастирські послання, листи, меморандуми, декрети А. Шептицького, які стосуються суспільно-політичного життя й відображають державницькі та політичні погляди, ідеї, національні переконання митрополита Галицького (понад шістьдесят праць). Значна частина цих документів ще не була об'єктом аналізу вчених або ж вони згадувалися принагідно. Наукові результати конкретизуються у таких положеннях:

Уперше:

- осмислена державотворча концепція митрополита А. Шептицького крізь призму пастирських послань, листів та меморандумів, здійснено типологічне зіставлення його політичних висновків та узагальнень стосовно партій та політичних систем з реаліями сучасної України;

- проаналізовано державотворчі ідеї А. Шептицького в історичному розрізі, розглянуто пастирські послання, в яких А. Шептицький аргументовано викриває антигуманну сутність комуністичної ідеології та показує злочиння комуністів в Україні та Європі;

- розглянуто концепцію незалежності України А. Шептицького в період Другої світової війни, висвітлено засудження митрополитом Галицьким ідеології нацизму та політики А. Гітлера (на основі листів до Папи Пія XII (від 29 – 31. 08. 1942 р.) та А. Гітлера (від 14. 01. 1942 р.);

Удосконалено:

- розуміння причин та процесу українсько-польських протистоянь 1918-1944 рр. крізь призму пастирських послань та листів А. Шептицького до кардинала Є. Тіссерана, нунція А. Ротти, Папи Пія XII;

Набули подальшого розвитку:

- розуміння екуменічних ідей А. Шептицького як передумови для побудови сильної демократичної держави, що базується на цінностях громадянського суспільства.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що державотворчі ідеї, спостереження та висновки митрополита Галицького, осмислені в роботі, можуть бути використані сучасними політичними діячами задля розбудови демократично-правового суспільства в Україні. Положення і висновки наукового дослідження доцільно застосовувати у вищих навчальних закладах під час викладання нормативних дисциплін і теоретичних спецкурсів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати

наукового дослідження були представлені на: VI Всеукраїнській конференції з міжнародною участю «Держава у теорії і практиці українського націоналізму» (26 – 27 червня 2015 р., м. Івано-Франківськ); Міжнародній науково-практичній е-конференції «Мультидисциплінарні академічні дослідження і глобальні інновації: гуманітарні та соціальні науки» (28 – 29 липня 2016 р., м. Київ); Міжнародній науково-практичній конференції Волинської православної богословської академії УПЦ КП «Державотворення і помісність Церкви: історичні процеси та сучасні реалії» (18 травня 2017 р., м. Луцьк); XII Міжнародній конференції «Знаки питання в історії України: Революційні процеси 1917 – 1921 рр. в країнах Центральної і Східної Європи» (28 – 29 вересня 2017 р., м. Ніжин); Міжнародній науково-практичній конференції «Економічні, політичні та культурологічні аспекти європейської інтеграції України в умовах нових глобалізаційних викликів» (16 – 17 квітня 2018 р., м. Ужгород); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українсько-польсько-єврейські взаємини у Східній Галичині (перша половина ХХ століття): історичний досвід, уроки для сучасності» (27 травня 2018 р., м. Дрогобич); Дев'ятому Міжнародному Конгресі українців, (25 – 28 червня 2018 р., м. Київ); Міжнародній конференції «Карпатська Україна – незалежна держава», присвяченій 80-річчю проголошення незалежності Карпатської України (14 – 15 березня 2019 р., м. Ужгород); IX-ому Міжнародному симпозіумі «Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність» (7 – 9 березня 2019 р., м. Сату Маре, Румунія).

Достовірність отриманих результатів забезпечується поглибленим вивченням історіографії теми, неупередженим аналізом широкого кола джерел, застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів дослідження, які відповідають меті, предмету й завданням дисертації.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею. Результати і положення, що виносяться на захист, становлять наукову новизну роботи, отримані здобувачем особисто. 14 із 16 публікацій автора підготовлені одноосібно. Автором дисертації відібрано з-поміж величезного масиву праць А. Шептицького (більшість з яких релігійного та морально-етичного спрямування) ті, в яких відображені проблеми українського державотворення, виховання національно-свідомих громадян, сутності патріотизму, ставлення митрополита Галицького до окремих політичних режимів, партій та рухів. Дисертантом обрано не окремий історичний період чи вузьку проблему, у роботі здійснено комплексний аналіз державницького світогляду А. Шептицького. Також в дисертації наголошено на актуальності політичних висновків та узагальнень митрополита Галицького для реалій сучасної України.

Публікації. Результати дисертаційної роботи викладено у 16-ти публікаціях, з них: одна одноосібна монографія, дві монографії у співавторстві, 5 наукових статей, опублікованих у фахових виданнях України з історичних наук (у тому числі, 4 наукові статті, опубліковані у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз), 1 стаття у закордонному виданні, та 7 – у матеріалах конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Наукове дослідження складається із анотації (українською та англійською мовами), вступу, чотирьох розділів (10-ти підрозділів), висновків, списку використаних джерел (360 позицій) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 337 сторінок, з них 193 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** окреслено актуальність та новизну дослідження, визначено мету та завдання, хронологічні та географічні межі, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методологію дослідження, теоретичне та практичне значення роботи, а також форми апробації результатів.

У першому розділі **«Стан наукової розробки проблеми, джерельна база та методологія дослідження»** проаналізовано наскільки вивченою є громадсько-політична діяльність А. Шептицького, окреслено джерельну базу дослідження та методологію.

Підрозділ **1.1 «Стан наукової розробки проблеми дослідження»** присвячено осмисленню історіографії теми дисертаційної роботи. Розглянуто праці науковців за хронологічним принципом. Праці про А. Шептицького поділено на декілька груп: 1) праці радянських псевдонауковців – цілком тенденційні, написані у руслі комуністичної ідеології; 2) статті та наукові розвідки українських громадсько-політичних діячів, представників національно-патріотичних рухів початку ХХ століття, а також праці вчених діаспори, які публікувалися в Європі, США та Канаді протягом ХХ-ХХІ століть; 3) наукові розвідки українських дослідників, котрі з'явилися після проголошення незалежності України, й неупереджено висвітлюють різні аспекти життя та діяльності митрополита Галицького.

Церковно-політична діяльність та державницькі ідеї митрополита А. Шептицького різною мірою розглядалися у дослідженнях А-М. Базилевича, М. Вавжонека, К. Королевського, В. Лаби, М. Мариновича та інших вчених, в них було зроблено ґрунтовний огляд послань Владики на суспільно-політичну тематику.

Б. Боцюрків розглянув державотворчі прагнення митрополита Галицького та наголосив на його активній громадсько-політичній діяльності протягом 1918–1944 рр., А. Кравчук проаналізував соціальне вчення і діяльність А. Шептицького, Л. Гентош осмислила явище «пацифікації» та ставлення до нього А. Шептицького, О. Сурмач акцентувала на релігійно-політичній позиції митрополита Андрея. Державницькі ідеї А. Шептицького стали також предметом аналізу у працях М. Вегеша, О. Красівського, С. Онищука, В. Сергійчука та інших дослідників. В. Марчук наголосив, що керівництво Греко-католицької церкви вбачало розв'язання українського питання в територіальній та духовній соборності українських земель, Н. Концур-Карабінович акцентувалала на вагомості ролі А. Шептицького у збереженні української національної автентичності та Української греко-католицької церкви, Є. Небесняк окреслив внесок владика Андрея в процес збереження української національної ідеї. Громадсько-політичній діяльності А. Шептицького присвятив ряд статей І. Загребельний, довівши, що

митрополит Андрей доклав максимум зусиль для боротьби з розкладницькими суспільно-політичними силами лівого спектру (комуністами, соціалістами, радикалами). Осмисленню суспільно-громадської діяльності А. Шептицького присвячені дисертаційні дослідження Я. Біласа, Г. Гладкої, Л. Крупи, Н. Прокоп.

У дослідженнях зарубіжних і вітчизняних вчених зримо окреслюється величезний вклад митрополита А. Шептицького у формування національної свідомості українців, розбудову УГКЦ як підґрунтя державності, виховання у патріотичному дусі підростаючого покоління.

Підрозділ 1.2. «**Джерельна база дослідження**». Основою джерельної бази дисертаційного дослідження стали документи та архівні матеріали, зібрані і впорядковані Андрієм Кравчуком та Оксаною Гайовою, які були опубліковані у Львові у 2-х томах і 3-х книгах (у 1995, 1998 і 1999 рр.) під назвою «Митрополит Андрей Шептицький. Життя і Діяльність. Документи і Матеріали». Це перші видані в Україні архівні матеріали, автором яких є митрополит А. Шептицький та його респонденти. Вони були оприлюднені після 50-ти років офіційної ліквідації УГКЦ. Члени редакційної колегії віднайшли, ідентифікували й класифікували тексти пастирських послань, листів та інших праць митрополита Галицького, які зберігаються в архівах і бібліотеках не тільки України, але й за кордоном.

Упорядники видання використали відкриті ними та раніше неопубліковані і не вивчені архівні фонди Центрального державного історичного архіву України у Львові, Державного архіву Львівської області, бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, Державного архіву Російської Федерації у Москві, Центрального державного історичного архіву в Санкт-Петербурзі, а також вибрані матеріали, які були окремо надруковані раніше. До видання увійшли також деякі праці А. Шептицького, які були опубліковані за кордоном вченими діаспори. Відтак, видання «Митрополит Андрей Шептицький. Життя і Діяльність. Документи і Матеріали», згідно із задумом упорядників, мало стати основою для нових наукових досліджень, як чітко структурована система першоджерел.

До джерельної бази нашого дисертаційного дослідження також слід віднести збірку праць А. Шептицького «Твори морально-пасторальні», видані Українським католицьким університетом ім. св. Климента Папи в Римі в 1983 р. Це видання складається з 2-х томів і містить документи, де вперше були перевидані «Пересторога перед комунізмом», «Пастирське послання еспанських єпископів» та «Заклик до покаяння у великий піст (р.2. Большевицька пропаганда)». Також один важливий для висвітлення теми дисертаційного дослідження документ («Звернення А. Шептицького, М. Величківського, А. Ливицького, М. Омеляновича-Павленка і А. Мельника до А. Гітлера «Про подолання антиукраїнської політики окупаційних властей Німеччини щодо економічного і національно-культурного розвитку України», 14 січня 1942 р.) було знайдено в книзі «ОУН в 1942 році: Документи» (2006). Крім вище згаданого, нами було використано документи фонду А. Шептицького, які зберігаються в Центральному державному історичному архіві

України у Львові (зокрема, фонд 358 (описи 1т та 3т). Крім цього, було опрацьовано фонд 201 «Греко-католицька митрополича консисторія» та фонд 408 «Греко-католицький митрополичий ординаріат».

Таким чином, відштовхуючись від згаданих вище видань матеріалів та документів, пов'язаних з висвітленням діяльності А. Шептицького, ми отримали змогу конструктивно й всебічно осмислити громадсько-політичні та державницькі погляди митрополита Галицького.

У підрозділі 1.3 **«Методологія та інструментарій дослідження»** визначено методи дослідження, використані у дисертаційній роботі.

Дисертаційне дослідження базується на загальнонаукових методах аналізу та синтезу (через детальний аналіз пастирських послань та листів А. Шептицького окреслюється структура його державницько-політичних ідей), системного аналізу (праці А. Шептицького розглядаються комплексно, моделюється система передумов державотворення в Україні крізь призму світогляду митрополита Галицького), порівняльно-історичного (рецепція та осмислення А. Шептицьким історичних та політичних процесів у Галичині на тлі документів, історичних фактів і праць громадських та церковних діячів), компаративістського (державотворчі ідеї митрополита Галицького аналізуються у світлі сучасних українських політичних реалій, проводяться типологічні паралелі між ідеологіями політичних сил та партій, які впливали на розвиток України в першій половині ХХ століття й впливають зараз), комплексного (ідеї державотворення А. Шептицького розглядаються крізь призму його політичних, церковних, патріотичних, національно-просвітницьких позицій), використана національно-екзистенційна методологія (причини політичних та суспільних явищ, висвітлені у працях А. Шептицького, розглядаються крізь призму ментальності українців, наголошується на важливості національної свідомості як чинника формування сильної держави). У роботі також застосовано історико-типологічний, історико-біографічний, історико-генетичний, історико-системний методи. Крім цього, нами було використано метод верифікації задля спростування тверджень радянських вчених про світогляд та діяльність А. Шептицького. Піддано верифікації бачення митрополитом Галицьким ідеології та діяльності комуністів, нацистів, польських шовіністів, а також сформовано в роботі образ А. Шептицького як свідомого українського патріота й дипломата.

У дисертаційному дослідженні використано також регіональний підхід, що дало змогу зосередити увагу на специфіці взаємостосунків представників різних політичних еліт та держав з А. Шептицьким.

Важливим для розуміння матеріалу дисертації є окреслення логічного інструментарію дослідження, який включає поняття «екуменізм», «комунізм», «нація», «націоналізм», «нацизм», «патріотизм», «пацифікація», «шовінізм».

У другому розділі **«Державотворча концепція митрополита А. Шептицького»** проаналізовано бачення А. Шептицьким найважливіших передумов для формування сильної Української держави, яка б базувалася на монолітній нації та принципах релігійної єдності й соціальної солідарності. Наголошено, що митрополит Галицький вважав завданням Церкви – стати

головною рушійною силою для національної єдності і вітчизняного державотворення, а церковно-релігійна діяльність, на його думку, повинна ґрунтуватися, в першу чергу, на можливості виховного й освітнього впливу на громадян.

У підрозділі **2.1. «Державотворчі ідеї А. Шептицького в історичному контексті»** детально розглянуто «Меморандум митр. Андрея Шептицького до Австрійського уряду про майбутній устрій Української держави» (1914 р.), де митрополит Галицький запропонував власний проект структурування Української держави. На його думку, військова організація в Україні повинна базуватися на традиціях запорозьких козаків, а очолити нове українське військо й державу після цілковитої перемоги над Росією повинен гетьман, призначений цісарем. Доцільним на той момент А. Шептицький вважав запровадження австрійського цивільного кодексу й відокремлення Української Церкви від Російської. Митрополит Андрей акцентував на європейських цінностях, протиставляючи їх російській ментальності. На його переконання, сильна Українська держава, яка б протиставила себе Росії на рівні культурному, мовному, ментальному та історичному, могла б стати для Австрії надійним союзником.

Митрополит Галицький акцентував на необхідності визнання українського народу окремим і незалежним від великоросійського у «Спільному Пастирському посланні до духовенства й вірних про завдання Церкви і народу в післявоєнний період» (від 21 лютого 1918 р.). Будучи одним з трьох українців, включених до складу Палати Панів, А. Шептицький часто звертався до політичних тем, відстоюючи інтереси свого народу. У підрозділі проаналізовано також листування А. Шептицького з Г. Микитеєм та М. Тишкевичем, в якому виявляється суспільно-політична позиція Митрополита.

У підрозділі **2.2. «Моделі державотворення у працях А. Шептицького»** детально розглянуто працю А. Шептицького «Ідеалом нашого національного життя» (інша назва «Як будувати рідну Хату», із декрету до духовенства, грудень 1941 р.), наголошено на осмисленні А. Шептицьким розвитку взаємостосунків між політичними партіями в Галичині та засудженні ним розбрату між українцями. Митрополит акцентує на постійній роз'єднаності української національної еліти, що призводило до захоплення влади в Україні чужинцями в різні історичні епохи.

Митрополит Андрей переконаний, що неможливо трансформувати державний лад, не змінивши етично-інтелектуальних норм життя більшості населення країни. У підрозділі розглянуто світоглядну модель щасливого суспільства, яке, на думку А. Шептицького, має базуватися на християнських та родинних цінностях, громадських об'єднаннях, котрі б сприяли морально-інтелектуальному розвитку особистості, її самореалізації в колективі шляхом втілення в життя євангельських заповідей. Сила українського народу, як вважає митрополит Галицький, полягає у свідомій громадянській позиції земляків-однодумців.

Важливе місце у процесі державотворення А. Шептицький відводить

питанню виховання підростаючого покоління, освічених громадян, які були б здатні обрати для себе гідну владу – не випадковим, а обдуманим, свідомим рішенням під час участі у виборах органів державного управління.

У праці «Ідеалом нашого національного життя» А. Шептицький акцентує на праві громадян самостійно обирати собі ту державну модель, яка найбільше б узгоджувалася з ментальністю, світоглядом та традиціями народу.

У дисертації наголошено на розмежуванні митрополитом Галицьким двох понять – «християнська демократія» і «демагогія». А. Шептицький наголошує на необхідності встановлення християнської демократії, оскільки саме вона забезпечить мир у країні, добробут і щастя громадян, водночас він засуджує «демагогію» (нехристиянську демократію), що базується на соціалістичних ідеях, наслідком яких є неволя, нужда і руїна. Митрополит Галицький недоречною у державному устрої вважає однопартійність, а національний шовінізм трактує як явище, що засліплює людей і не дає бачити прав інших громадян. Основними підвалинами Рідної Хати-Батьківщини він називає національну єдність, мову та загальнонародну волю до державотворення. Ця теза переконливо обґрунтована і в Пастирському посланні А. Шептицького «Не убий» (від 21 листопада 1942 р.). Великі сподівання у справі консолідації української нації й виховання свідомих, патріотично налаштованих громадян А. Шептицький покладав на навчальні заклади та викладачів. Зокрема, про завдання української мистецької школи у патріотичному вихованні молоді митрополит Галицький розмірковує у листі до професора Володимира Кубійовича (від 8 серпня 1942 р.).

У підрозділі 2.3 «Екуменічна діяльність А. Шептицького як чинник національної єдності» проаналізовано листи Митрополита до Папи Пія XII (29 – 31 серпня 1942 р.), православних архієреїв (30 грудня 1941 р., березень 1942 р.), митрополита Іларіона Огієнка (21 жовтня 1941 р.), Варшавського православного митрополита Діонізія (30 грудня 1941 р.), до української православної інтелігенції (3 березня 1942 р.). Розглянуто в підрозділі також праці: Із декретів та правил Архієп. Собору: «Праця над з'єдиненням Церков» (1940 – 1941 рр.); Із декрету Архієп. Собору про релігійну єдність народу (1942р.); Відповіді митрополита Шептицького на питання православних українців про можливості об'єднання Української Церкви (травень 1942 р.).

У листах до православних архієреїв та в декретах Архієпархіального Собору (про єдність) А. Шептицький чітко вмотивовує взаємозв'язок відродження Соборної Української Церкви з українським національним відродженням. А. Шептицький у своїх посланнях утверджував думку, що Українська греко-католицька церква, українська мова і культура є тими чинниками, які відрізняють українців від їх східних і західних сусідів. Відтак Українська греко-католицька церква повинна стати сполучною ланкою між католицизмом та православ'ям, західним та східним світом взагалі, і для того, щоб виконати свою об'єднуючу місію, має зазнати певних змін.

Церковна єдність, на переконання А. Шептицького, є необхідною, виходячи з трьох головних міркувань. По-перше, така єдність, вважає він, стане важливим чинником злуки України із Заходом, бо в культурно-духовному

розумінні українці належать до європейської, а не до євро-азійської спільноти. По-друге, унія з Вселенською Церквою стала б взірцем для віками вимріяної українським народом національної єдності. По-третє, релігійний і національний процеси єднання народу є взаємопов'язаними й обумовлюють один одного. На думку А. Шептицького, в церковній єдності криється сила й приклад того, як повинна виглядати національна єдність, а із побудови одної, святої, вселенської, апостольської Церкви можна розпочати розбудову єдності українського народу.

А. Шептицький обґрунтував ідею про доцільність об'єднання Української греко-католицької церкви з Українською православною церквою й окреслював можливість утворення Київського Патріархату, на чолі якого стоятиме православний архієпископ, підпорядкований Папі Римському. Така церковна єдність, на думку А. Шептицького, зробила б український народ сильнішим, допомогла б позбутися чужоземного впливу та гніту.

У третьому розділі **«Викриття А. Шептицьким антигуманної сутності комуністичної ідеології»** проаналізовано праці А. Шептицького, в яких засуджується злочинний зміст комуністичної ідеології та застерігаються народи Європи перед небезпекою більшовизму.

У підрозділі **3.1. «Засудження А. Шептицьким зlodіань комуністичного режиму в Україні»** детально розглянуто пастирське послання митрополита А. Шептицького «Про переслідування християнської віри в Радянській Україні, Білорусії й Росії» (25 лютого 1930 р.); відозву до вірних Єпископату Галицької Церковної Провінції «Україна в передсмертних судорогах» (24 липня 1933 р.); послання до духовенства «Хто винен?» (березень 1934 р.); лист А. Шептицького до кардинала Є. Тіссерана (26 грудня 1939 р.); лист А. Шептицького до Голови ЦК КП(б)У М. Хрущова (5 березня 1941 р.) та інші.

У пастирському посланні «Про переслідування християнської віри в Радянській Україні, Білорусії й Росії» А. Шептицький наголосив на знуцаннях радянської влади над інтелігенцією, репресіях та незворотності запущеного процесу духовної руйнації й антиукраїнської політики більшовиків. Митрополит Галицький разом з іншими священиками підписав відозву до вірних Єпископату Галицької Церковної Провінції «Україна в передсмертних судорогах», де дав об'єктивну оцінку штучному голодомору, організованому більшовиками в УРСР. Митрополит Андрей застерігав галичан перед спокусою симпатизувати більшовицькій ідеології. Причини й наслідки голодомору у Східній Україні А. Шептицький розглянув і в посланні до духовенства «Хто винен». Безчинства комуністів на західноукраїнських землях митрополит Галицький викриває у листах до кардинала Є. Тіссерана та Папи Пія XII, акцентуючи на ліквідації католицьких шкіл, сиротинців, інститутів, приватних господарств та товариств і конфіскації їх власності державою СРСР.

А. Шептицький передбачав, що більшовики спробують повторити в Західній Україні сценарій українізації, розіграний у 20-х роках ХХ століття в Східній Україні, який, як відомо, закінчився в 1930-х роках масовими розстрілами та репресіями свідомої української інтелігенції. Водночас, на

думку митрополита Галицького, український народ чітко розумів, що більшовицька система попри ілюзорну політику українізації, спрямована на цілковите винищення українського національного життя.

Вболіваючи за долю співвітчизників, А. Шептицький написав листа до Голови ЦК КП(б)У М. Хрущова, де висловив рішучий протест проти арештів священиків і вимагав, щоб було видане розпорядження про звільнення ув'язнених й припинення судових процесів. Митрополит Андрей гостро критикував колективізацію, створення колгоспів й примусові роботи, які формально були новітнім рабством для українців у селах.

У підрозділі 3.2. **«Аналіз більшовицьких ідей у розрізі європейської історії (на основі послання «Пересторога перед комунізмом» та передмови до «Пастирського послання еспанських єпископів»)»** з'ясовано ставлення А. Шептицького до комуністичної та соціалістичної ідеологій. Праця митрополита «Пересторога перед комунізмом» всебічно відображає національно-патріотичний світогляд митрополита Андрея. У підрозділі розглянуто оціночні судження А. Шептицького про комунізм і капіталізм, наведені ним аргументи стосовно подібності, а не антагонізму, цих двох суспільно-політичних формацій. Політика більшовиків стосовно українців в межах СРСР, на думку митрополита Галицького, проводилася під прикриттям ідеї рівності всіх народів, а насправді була найгіршим виявом капіталізму, змонополізованого однією політичною партією.

Митрополит Галицький намагався вплинути на думку української молоді в Галичині, яка була захоплена ідеями «народного фронту» та вірила у можливість якісних змін завдяки злуці з більшовиками. А. Шептицький чітко усвідомлював ілюзорність обіцянок комуністів, які насправді відмовилися від демократичних методів діяльності. Він застерігав Європу перед небезпекою більшовизму, оскільки ця ідеологія передбачала жорстку диктатуру.

Митрополит Галицький бачив у християнстві той важіль протидії, який зможе зупинити людей, що вже якоюсь мірою симпатизують більшовицьким ідеям, й застерегти інших перед спокусливими обіцянками, котрими рясніли агітаційні листівки комуністів. А. Шептицький засуджував створення комсомольської організації як альтернативи християнським спільнотам, викривав агресію й жорстокість методів більшовиків. Правда інформація про події в Україні, викривальні факти про політичну діяльність більшовиків, оприлюднені Владикою, свідчать про патріотизм та високу громадянську свідомість А. Шептицького.

У підрозділі проаналізовано написану А. Шептицьким передмову до «Пастирського послання еспанських єпископів», а також текст самого послання. Митрополит Галицький розглянув передумови перемоги в Іспанії так званого «людового фронту», з'ясувавши справжню сутність цього політичного угруповання, що симпатизувало соціалістичним теоріям, і у такий спосіб намагався застерегти своїх земляків перед оманливими гаслами комуністів у Галичині. «Людодовий фронт», отримавши владу в Іспанії, замість того, щоб здійснювати обіцяні виборцям реформи, наводити лад у країні, почав керуватися комуністичною ідеологією. А. Шептицький усвідомлював, що

ситуація, змодельована «людовим фронтом» в Іспанії, дуже легко може спроектуватися й на Західну Україну, якщо агентура Москви знайде достатню кількість прибічників. А. Шептицький наголосив, що в Іспанії тривала війна не тільки проти Церкви, але й проти національних ідеалів.

У четвертому розділі **«Церковно-державницька позиція А. Шептицького у ставленні до польської шовіністичної політики та нацизму»** аналізуються документи, які засвідчують, що А. Шептицький завжди прагнув вберегти український народ від агресивної, шовіністичної політики Польщі та гітлерівської Німеччини, котрі захоплювали українські землі й ставилися до наших громадян із зневагою.

У підрозділі 4.1. **«Осмислення причин українсько-польських протистоянь 1918 – 1944 років у пастирських посланнях та листах А. Шептицького»** проаналізовано документи із періоду українсько-польських протистоянь 1918 – 1944 рр., оскільки вони містять недвозначний осуд ненависті, шовінізму та братовбивчих сутичок. У підрозділі розглянуто послання «До духовенства й вірних про жертви українського народу в українсько-польській війні» (26 серпня 1919 р.), в котрому митрополит Галицький разом з українськими єпископами рішуче засудив дії польської поліції та війська, які розгорнули каральні експедиції проти ні в чому невинного українського населення. А. Шептицький відреагував на знущання польської влади над українцями Холмщини та Волині в 1938 році, спалення та руйнування там православних церков, написавши два послання: 1) «Пастирське послання в справі переслідування Церкви на Холмщині» (від 2 серпня 1938 р.), 2) «Про переслідування на Холмщині» (написане 6 серпня 1938 р., не було опубліковане, до нас дійшла лише чернетка).

У неопублікованому зверненні «Про переслідування на Холмщині» А. Шептицький чітко виявив свою громадянську позицію патріота. У першу чергу як українець, а вже потім як греко-католицький митрополит, А. Шептицький засудив політику Польщі. Він звернувся до українців греко-католиків Галичини, закликав їх виявити свою громадянську позицію, дати об'єктивну оцінку діям польської влади й морально підтримати православних українців, які мають право на вільне сповідання віри. Митрополит Андрей відмежовував Українську греко-католицьку церкву від політики насильного «окатоличення» й грабунку українців.

У підрозділі проаналізовано листи А. Шептицького до Б. Твардовського (від 15 листопада 1941 р. та 18 серпня 1943 р.), в яких митрополит Галицький висловив здивування пасивною позицією, яку зайняли польські римо-католицькі священики, адже він очікував засудження церковною владою міжнародної ненависті, яку пропагували прихильники революційної партії Дробнера і Ванди Василевської. А. Шептицький навів жахливі факти знущань поляків над українцями перед початком Другої світової війни і під час впроваджені польським урядом акції, що мала назву «паціфікація». Листи митрополита Галицького до римо-католицького архієпископа Б. Твардовського мають високу історичну цінність, оскільки вони відображають переконання й прагнення А. Шептицького як державного діяча, окреслюють його чітку

національно-патріотичну позицію, висвітлюють його лояльне ставлення до Української православної церкви.

У підрозділі 4.2. «**Державницькі ідеї А. Шептицького в період Другої світової війни: концепція незалежності України та засудження політики А. Гітлера**» проаналізовано ряд документів (лист до А. Гітлера від 14 січня 1942 р.; лист до Папи Пія XII від 29–31 серпня 1942 р., послання «Не убий» від 21 листопада 1942 р. та інші), які відображають сутність державницького світобачення митрополита Галицького в період Другої світової війни. У підрозділі з'ясовано, що А. Шептицький завжди залишався послідовним у своїх національно-патріотичних переконаннях. Для нього незмінно найважливішою метою було створення незалежної Української держави, а вибір союзниками німців на початку Другої світової війни мав ситуативний характер. Митрополит Галицький сподівався відстояти право України на незалежність хоча б за підтримки Німеччини, однак швидко розчарувався в політиці А. Гітлера. А. Шептицький переконався у ворожій, загарбницько-насильницькій політиці гітлерівської Німеччини, усвідомив, що нацизм майже нічим не відрізняється від більшовизму, і засудив нацистську ідеологію, яка суперечила християнській моралі.

У листі-зверненні до А. Гітлера «Про подолання антиукраїнської політики окупаційних властей Німеччини щодо економічного і національно-культурного розвитку України» (14 січня 1942 р.) А. Шептицький, М. Величківський, А. Лівичський, М. Омелянович-Павленко і А. Мельник засудили включення території Галичини до складу Польського генерал-губернаторства й передачу Одеси разом з прилеглими територіями під управління Румунії. Греко-католицькі єпископи висловили обурення тим, що в Центральній Україні патріотична преса піддавалася утискам, закривалися школи, конфісковувалася приватна власність, створювалися колективні господарства, українського селянина перетворювали на раба (а теж саме раніше робили більшовики). У підрозділі розглянуто еволюцію поглядів А. Шептицького, який вже в 1942 р. усвідомив, як і провід ОУН, що в боротьбі за незалежність українці не мають союзників.

Злодіяння гітлерівців на окупованих українських землях А. Шептицький описав у листі до Папи Пія XII, наголосивши на невиправданих сподіваннях українців Галичини, на їх розчаруванні політикою А. Гітлера. А. Шептицький намагався пояснити Папі, що нацистський режим є ще більш жорстоким, ніж більшовицький, оскільки постійно відбуваються вбивства, крадіжки, грабунки, конфіскації, хабарництво. Оціночні міркування, висловлені А. Шептицьким у листі до Папи Пія XII, переконливо доводять, що митрополит Галицький ніколи не симпатизував нацистам, як про це часто писали радянські історики, а, навпаки, відстоював інтереси українців і прагнув вберегти їх від жорстокості німецької армії.

І з-поміж усіх єпископів католицької церкви в Європі лише митрополит Андрей так відкрито й відважно виступив проти нацизму. А. Шептицький все своє життя прагнув утвердження незалежної України, робив для цього все можливе, щиро вірив у 1941 р., що за підтримки Німеччини його мрія може

здійснитися, і гірко розчарувався у своїх сподіваннях вже в 1942 р., усвідомивши подібність ідеологій А. Гітлера та Й. Сталіна.

У **висновках** підсумовано результати дослідження, узагальнено основні положення дисертації, що виносяться на захист.

1. У дисертаційній роботі доведено, що митрополит А. Шептицький у багатьох пастирських посланнях, написаних на суспільно-політичну тематику, акцентував на неможливості трансформувати державний лад, не змінивши етично-інтелектуальних норм життя більшості населення країни. Митрополит Андрей створив своєрідну світоглядну модель щасливого суспільства, підґрунтям якого повинні бути християнські цінності, міцна родина, різні громадські об'єднання, що мали б на меті морально-інтелектуальний розвиток особистості, сприяли б її самореалізації в колективі шляхом втілення в життя євангельських заповідей. Передумовою побудови держави, де б громадяни почувалися щасливими, на думку А. Шептицького, є спільність устремлінь всього народу й усунення розмежування за крайовою чи територіальною ознакою.
2. З'ясовано, що у листах до державних діячів та священнослужителів, а також в інших документах А. Шептицький наголошував на праві громадян самостійно обирати собі ту державну модель, яка найбільше б узгоджувалася з ментальністю, світоглядом та традиціями народу. Водночас митрополит Андрей відзначив, що влада має дбати про інтереси народу, оберігати свободи громадян, встановлювати справедливі закони. Митрополит Галицький недоречними у державному устрої вважає однопартійність та національний шовінізм. Основними підвалинами Рідної Хати-Батьківщини він називає національну єдність, мову та загальнонародну волю до державотворення.
3. Розглянуто погляди А. Шептицького на взаємозв'язок відродження Соборної Української Церкви з українським національним відродженням на матеріалі листів до православних архієреїв та декретів Архієпархіального Собору (про єдність). Митрополит згенерував ідею про доцільність об'єднання Української греко-католицької церкви з Українською православною церквою й окреслив можливість утворення Київського Патріархату, на чолі якого стоятиме православний ієрарх, підпорядкований Папі Римському. Така церковна єдність, на думку А. Шептицького, зробить український народ сильнішим, згуртованішим, допоможе позбутися чужоземного впливу та гніту, це буде прикладом того, як повинна виглядати національна єдність. А. Шептицький наголошував на необхідності відмежування Української православної церкви від православної церкви Московського патріархату, оскільки був переконаний, що православ'я, насаджене Московським Синодом, націлене на руйнування ідеї української державності.
4. Висвітлено критичну позицію митрополита Андрея стосовно комуністичної ідеології, розглянуто пастирські послання А. Шептицького до галичан, в яких він застерігав українців перед небезпекою більшовицьких гасел. Митрополит Андрей чітко з'ясував причини голоду в Східній Україні в

попосланні до духовенства «Хто винен?», викрив безчинства комуністів у Західній Україні у листах до кардинала Є. Тіссерана та Папи Пія XII. У листі до Голови ЦК КП(б)У М. Хрущова А. Шептицький висловив рішучий протест проти арештів священиків і вимагав, щоб М. Хрущов видав розпорядження про звільнення ув'язнених й припинення судових процесів. Митрополит Андрей гостро критикував колективізацію, яка формально була новітнім рабством для українців у селах та наголошував на імперських настроях радянських політиків, на ненависті більшовицького режиму до всього українського. А. Шептицький порівнює комунізм і капіталізм й приходить до висновку, що ці дві суспільно-політичні формації є не антагоністичними, а, навпаки, дуже подібними. Політика більшовиків стосовно українців в межах СРСР, на думку митрополита, проводилася під прикриттям ідеї рівності всіх народів, а насправді була найгіршим виявом капіталізму, змонополізованого однією політичною партією. А. Шептицький наголошував на тому, що політика більшовиків суперечить українській ментальності.

Митрополит Андрей застерігав Європу перед небезпекою більшовизму, оскільки ця ідеологія передбачала жорстку диктатуру. А. Шептицький оприлюднив в Галичині «Пастирське послання еспанських єпископів» і написав до нього передмову, маючи на меті проаналізувати передумови перемоги в Іспанії так званого «людового фронту». У такий спосіб митрополит Галицький прагнув попередити земляків про оманливість гасел комуністів і застерегти їх перед спокусою одурманення марксистськими ідеями. А. Шептицький усвідомлював, що ситуація, змодельована «людовим фронтом» в Іспанії, дуже легко може спроектуватися на Західну Україну, якщо агентура Москви знайде достатню кількість прибічників.

5. Встановлено, що митрополит Андрей прагнув усіма силами уникнути взаємної ворожнечі українців і поляків. Розглянуто його позицію у справі польсько-українських стосунків на основі аналізу пастирських послань та листів із періоду українсько-польської війни 1918 – 1919 рр., українсько-польських протистоянь 1930-х років та окупації німцями польських та українських земель. Всі ці документи містять однозначний осуд ненависті, шовінізму та братовбивчих сутичок. Митрополит Андрей відмежовує Українську греко-католицьку церкву від політики насильного «окатоличення» й грабунку українців. Пастирське послання «Про переслідування на Холмщині» мало переконати в протилежному тих громадсько-політичних діячів, котрі звинувачували митрополита Галицького у надмірних симпатіях до польської влади. Зміст цього послання переконливо доводить, що А. Шептицький – справжній український патріот і для нього щастя українців не вимірюється їх конфесійною приналежністю. Розглянуто листи А. Шептицького до Б. Твардовського, де митрополит висловив здивування пасивною позицією, яку зайняли польські римо-католицькі священики, адже він очікував засудження церковною владою міжнаціональної ненависті, навів багато вражаючих фактів, які яскраво увиразнюють суспільно-політичну ситуацію в Україні того періоду (акти

терору польських підпільних організацій проти українців, цілий ряд політичних убивств, скоєних польськими підпільними організаціями).

6. Простежено еволюцію державницького світогляду А. Шептицького в період Другої світової війни, наголошено, що він завжди залишався послідовним у своїх національно-патріотичних переконаннях. Для митрополита Андрея незмінно найважливішою метою було створення незалежної Української держави, а вибір союзниками німців на початку Другої світової війни мав ситуативний характер. Митрополит Галицький сподівався відстояти право України на незалежність хоча б за підтримки Німеччини, однак невдовзі його сподівання зазнали краху. А. Шептицький переконався, що нацизм сповідує терор, убивства, переслідування мирного населення, національну нетерпимість, а, отже, майже нічим не відрізняється від більшовизму. Відтак, митрополит Галицький засудив нацистську ідеологію, яка суперечила християнській моралі.

Проаналізовано лист А. Шептицького та греко-католицьких єпископів до А. Гітлера, де відображено прагнення владик переконати нацистську владу в недоцільності зверхнього й жорстокого ставлення до українського народу, відтворено деякі аспекти урядування нацистів в Україні. Розглянуто лист А. Шептицького до Папи Пія XII, де викриваються злочини гітлерівців на окупованих українських землях: А. Шептицький повідомляє про невиправдані сподівання українців Галичини та про їх розчарування політикою А. Гітлера. Митрополит Галицький ніколи не симпатизував нацистам, як про це часто писали радянські історики, а, навпаки, відстоював інтереси українців і прагнув вберегти їх від жорстокості німецької армії.

Завданням істориків та політиків, на думку А. Шептицького, має стати аналітичне дослідження історичних подій задля осмислення помилок, здійснених державними діячами у ту чи іншу епоху, й уникнення їх повторення в майбутньому.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Басараб В. Державотворча концепція та національно-патріотичні ідеї митрополита Андрея Шептицького: монографія. Ужгород: «Гражда», 2019. 232 с.

Публікації у наукових фахових виданнях

2. Басараб В. Революційні процеси 1917-1921 рр. в Україні крізь призму послань митрополита Андрея Шептицького // Література та культура Полісся. Вип. 87. Серія «Історичні науки». № 7. Ніжин: НДУ ім. Гоголя, 2017. С. 130-140.
3. Басараб В. Моделі державотворення у працях А. Шептицького // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Вип. 1(38). Ужгород: «Говерла», 2018. С. 11-18. (Index Copernicus).
4. Басараб В. Державотворчі та патріотичні ідеї А. Шептицького в історичному контексті // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Вип. 2(39). Ужгород: «Говерла», 2018. С. 11-20. (Index

Copernicus).

5. Басараб В. Причини українсько-польського протистояння 1930-1943 рр. крізь призму листів та пастирських послань Андрея Шептицького // Східноєвропейський історичний вісник. Дрогобич: Посвіт, 2018. Спеціальний випуск 3. С. 285-295. (Index Copernicus).
6. Басараб В. Викриття А. Шептицьким сутності нацистської політики в листах до А. Гітлера та Папи Пія XII // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Вип. 1(40). Ужгород: «Говерла», 2019. С. 10-16. (Index Copernicus).

Публікації в закордонних виданнях

7. Басараб В. Викриття А. Шептицьким антигуманної комуністичної ідеології в Європі // Romanian-Ukrainian relations. History and contemporaneity. Satu Mare: Editura Muzeului Satmarean – Cluj Napoca: Editura Econ Transilvan, 2018. S. 125-135.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертаційного дослідження

8. Басараб В. Національно-патріотичні ідеї А. Шептицького (на основі праці «Пересторога перед комунізмом») // Держава у теорії і практиці українського націоналізму. Матеріали VI Всеукраїнської конференції з міжнародною участю. Івано-Франківськ, 26-27 червня 2015 р. / Наук. ред. О. Сич. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2015. С. 16-27.
9. Басараб В. Осмислення А. Шептицьким сценарію більшовицького перевороту в Іспанії (на основі передмови А. Шептицького до «Пастирського послання еспанських єпископів») // Матеріали II Міжнародної науково-практичної е-конференції «Мультидисциплінарні академічні дослідження і глобальні інновації: гуманітарні та соціальні науки» (MARGINSS 2016), 28-29 липня 2016 року, м. Київ). Київ, КНЛУ, 2016. С. 22-24.
10. Басараб В. Основи російської ментальності та православної церкви крізь призму екуменічних ідей А. Шептицького // Актуальні проблеми політичної науки. Матеріали 71-ої науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу кафедри політології і державного управління ДВНЗ «УжНУ», 27 лютого 2017 р. Ужгород, 2017. Вип. 1. С. 91-97.
11. Басараб В. Проблема єдності Церков у світлі екуменічних ідей митрополита А. Шептицького // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції Волинської православної богословської академії УПЦ КП «Державотворення і помісність Церкви: історичні процеси та сучасні реалії» (18.05.2017). Луцьк: Видавництво Волинської православної богословської академії ΕΙΚΩΝ, 2017. С. 27-34.
12. Басараб В. Перспективи та реалії становлення незалежної України крізь призму політичних ідей А. Шептицького // Економічні, політичні та культурологічні аспекти європейської інтеграції України в умовах нових глобалізаційних викликів: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 16-17 квітня 2018 року). Ужгород:

«Гельветика», 2018. С. 355-359.

13. Басараб В. Державницькі ідеї Андрея Шептицького в період Другої світової війни: концепція незалежності України та засудження політики Гітлера // IX Міжнародний конгрес українців. Історія. Збірник наукових статей. НАН України, ІМФЕ ім. Рильського. Київ, 2018. С. 145- 157.
14. Басараб В. Роль Греко-католицької церкви у процесі становлення української державності (на матеріалі послань та листів Андрея Шептицького) // Карпатська Україна – незалежна держава. Матеріали міжнародної конференції, присвяченої 80-річчю проголошення незалежності Карпатської України. Ужгород, видавництво ПП «Аутдор-Шарк», 2019. С. 129-140.

**Праці, які додатково відображають наукові результати
дисертаційного дослідження**

15. Басараб В., Вегеш М. Дві постаті з історії української церкви: Андрей Шептицький і Августин Волошин. Ужгород: видавництво УжНУ «Говерла», 2011. 210 с. (3 др. арк. власного тексту).
16. Басараб В., Вегеш М. Життя і помисли митрополита Андрея Шептицького. Ужгород, 2003. 112 с. (4 др. арк. власного тексту).

АНОТАЦІЯ

Басараб В.І. Державотворча концепція та національно-патріотичні ідеї митрополита Андрея Шептицького. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 «Історія України». – ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2019.

У дисертаційній роботі осмислено державницькі погляди Андрея Шептицького, зокрема, його критичне ставлення до комунізму, соціалізму, «пацифікації» та нацизму. Розглянуто міркування митрополита Галицького про необхідні передумови побудови сильної незалежної України, його уявлення про реформування органів державної влади, війська, церкви, закладів освіти. У дисертаційній роботі детально проаналізовано пастирські послання А. Шептицького, в яких осмислюються проблеми державотворення та ідеологічна спрямованість політичних партій, рухів й засуджується імперська політика країн-завойовниць українських земель. У дисертаційному дослідженні розглянуто листи митрополита Галицького до державних діячів та священнослужителів, а також відповіді на них респондентів задля увиразнення державницького світогляду Владика. Екуменічні ідеї А. Шептицького трактуються в роботі як надійне підґрунтя національно-духовного відродження України, окреслюється бачення митрополитом ролі Української греко-католицької церкви у процесі становлення української державності. Простежено в дисертації еволюцію державницьких ідей А. Шептицького в період Другої світової війни, акцентовано на засудженні митрополитом Галицьким політичного режиму А. Гітлера, з'ясовано церковно-політичні погляди А. Шептицького стосовно польської шовіністичної політики .

А. Шептицький створив своєрідну світоглядну модель щасливого суспільства, підґрунтям якого повинні бути християнські цінності, міцна родина, різні громадські об'єднання, що мали б на меті морально-інтелектуальний розвиток особистості, сприяння її самореалізації в колективі шляхом втілення в життя євангельських заповідей. Митрополит Галицький акцентував на європейських цінностях, протиставляючи їх російській ментальності, засудив комуністичну та нацистську ідеології, а також явище «пацифікації».

Ключові слова: Андрей Шептицький, Греко-католицька церква, громадянське суспільство, державотворення, екуменізм, ідеологія, комунізм, нація, нацизм, націоналізм, патріотизм, «пацифікація».

АННОТАЦІЯ

Басараб В.И. Концепция строения государственности и национально-патриотические идеи митрополита Андрея Шептицкого. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 «История Украины». – ГВУЗ «Ужгородский национальный университет», Ужгород, 2019.

В диссертационной работе осмысленно взгляды Андрея Шептицкого на построение государства, в частности, его критическое отношение к коммунизму, социализму, «пацификации» и нацизму. Рассмотрены суждения митрополита Галицкого о необходимых предпосылках построения сильной независимой Украины, его представления о реформировании органов государственной власти, войска, церкви, учебных заведений. В диссертационной работе подробно проанализированы пастырские послания А. Шептицкого, в которых осмысливаются проблемы государства и идеологическая направленность политических партий, движений и осуждается имперская политика стран-завоевательниц украинских земель. В диссертационном исследовании рассмотрены письма митрополита Галицкого к государственным деятелям и священнослужителям, а также ответы на них респондентов для понимания государственного мировоззрения Владыки. Экуменические идеи А.Шептицкого трактуются в работе как надежная основа национально-духовного возрождения Украины, определяется видение митрополитом роли Украинской грекокатолической церкви в процессе становления украинской государственности. Прослежено в диссертации эволюцию государственных идей А. Шептицкого в период Второй мировой войны, акцентировано на осуждении митрополитом Галицким политического режима А. Гитлера, выяснено церковно-политические взгляды А. Шептицкого относительно польской шовинистической политики.

А. Шептицький створив своєобразну мировоззренческую модель щасливого общества, основой которого должны быть христианские ценности, крепкая семья, различные общественные объединения, цель которых - морально-интеллектуальное развитие личности, содействие ее самореализации в коллективе путем воплощения в жизнь євангельських заповідей. Митрополит Галицький акцентував на європейських цінностях, протиставляючи їх

российской ментальности, осудил коммунистическую и нацистскую идеологии, а также явление «пацификации».

Ключевые слова: Андрей Шептицкий, Греко-католическая церковь, государственность, гражданское общество, идеология, коммунизм, нацизм, национализм, нация, патриотизм, «пацификация», экуменизм.

ABSTRAKT

Basarab V.I. State-building conception, national and patriotic ideas of metropolitan Andrey Sheptycky. – Manuscript.

The thesis for a candidate degree of History (PhD) in speciality 07.00.01. – History of Ukraine. – SV Uzhhorod National University. – Uzhhorod, 2019.

The dissertation is devoted to statehood ideas of Andrey Sheptycky, his critical attitude to communism, socialism, pacification and Nazism.

It was considered the thoughts of Galician metropolitan about the necessary building basis of strong independent Ukraine, his ideas about the reforming of state authority, army, churches and educational institutions. In this thesis pastor dispatches of A. Sheptycky were analyzed in details. These dispatches show the problem of state-building and ideological orientation of political parties, movements and the imperial politics of countries-conquerors of Ukrainian territories were condemned. In this research the letters of Galician metropolitan to statesmen and clergymen and also the replies on them are considered for clear description of state outlook of Lord. Ecumenical ideas of A. Sheptycky are interpreted as reliable basis of national and spiritual revival of Ukraine, metropolitan vision of the role of Greek-Catholic church in the formation of Ukrainian statehood is outlined. It was tracked the evolution of statehood ideas of A. Sheptycky of the World War II period; it was emphasized on condemning of Hitler's political regime by Galician metropolitan; it was found out political and church ideas of A. Sheptycky as regards Polish chauvinistic politics.

A. Sheptycky created a kind of world outlook conception of happy society, the basis of which would have to be Christian values, strong family, different civil association the goal of which was moral and cultural development of personality, assistance of their self-realization in group with the help of evangelical commandments. Galician metropolitan emphasized on European values opposing to Russian mentality, condemned communistic and Nazism ideology and also such phenomenon as “pacification”.

Key words: Andrey Sheptycky, Greek-Catholic church, public society, nation, communism, state-building, ecumenism, patriotism, ideology, Nazism, «pacification».

Підписано до друку 05.11.2019. Формат 60x84/16.
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Віддруковано на різнографі.

Видавництво УжНУ «Говерла»
88000, м. Ужгород, вул. Капітульна, 18.
Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців
виготівників, і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія 3m №32 від 31 травня 2006 року